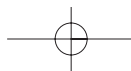

Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce

Monika Stanny

Spatial diversification of rural area development in Poland

**Institute of Rural and Agricultural Development
Polish Academy of Sciences**

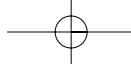
Warsaw 2013

Monika Stanny

Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce

**Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa
Polskiej Akademii Nauk**

Warszawa 2013

PROBLEMY ROZWOJU WSI I ROLNICTWA

Komitet Redakcyjny

Leszek Klank, Marek Kłodziński, Andrzej Rosner (redaktor naczelny), Maria Wieruszewska,
Elżbieta Wierzbicka (sekretarz redakcji)

Adres Redakcji

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN
Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, tel. (+48 22) 826 63 71, faks (+48 22) 657 27 50
e-mail: irwir@irwirpan.waw.pl

Recenzenci

Prof. dr hab. Walenty Poczta
Prof. dr hab. Józef Zegar

Redaktor prowadzący

Elżbieta Wierzbicka

Projekt okładki

Radosław Batur

Tłumaczenie na j. angielski

Dariusz Kołaczkowski

Redakcja techniczna

Dorota Majcher

Korekta

Irena Biśta-Kanciała

Druk i oprawa

Mazowieckie Centrum Poligrafii, Marki

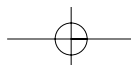
© Copyright by Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN 2013

Praca finansowana ze środków na naukę jako projekt badawczy nr N N114 207634 pt.:
*Determinanty zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce.
Problem realizacji polityki spójności w skali regionalnej a spójność czy polaryzacja wewnątrzregionalnych
układów lokalnych. Regionalne centra rozwoju a kształtowanie się obszarów peryferyjnych w koncepcji
rozwoju regionalnego polityki spójności.*

Wydanie książki dofinansowało Międzynarodowe Centrum Szkolenia i Doradztwa Sp. z o.o.

ISBN 978-83-89900-53-1

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	9
Rozdział 1. Specyfika obszarów wiejskich	17
1.1. Obszary wiejskie – interdyscyplinarny przedmiot badań	17
1.2. Miasto – wieś: dychotomia czy <i>continuum</i> ?	26
1.3. Koncepcja wzajemnego oddziaływania miast i wsi. Centrum a peryferie	32
1.4. Kontekst przestrzenny obszarów wiejskich w nurcie rozważań ekonomicznych	38
Rozdział 2. Rozwój obszarów wiejskich – przegląd wybranych koncepcji	49
2.1. Rozwój obszarów wiejskich – jako kategoria rozwoju społeczno-gospodarczego ..	50
2.2. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich	54
2.3. Podejście terytorialne do rozwoju obszarów wiejskich	57
2.4. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich	63
Rozdział 3. Problemy operacjonalizacji rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich	69
3.1. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego – pomiar zjawiska wielowymiarowego	69
3.2. Typologie obszarów wiejskich – cele i zasady budowy	79
3.3. Przegląd typologii obszarów wiejskich w agregacji lokalnej	88
Rozdział 4. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce – zróżnicowanie przestrzenne efektów społeczno-gospodarczych	113
4.1. Historyczne podziały obecnego obszaru Polski jako czynnik zróżnicowania przestrzennego rozwoju obszarów wiejskich	113
4.2. Przyjęty schemat procesu badawczego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich	120
4.3. Charakterystyka przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego pod względem przyjętych kryteriów	127
4.3.1. Charakterystyka struktury demograficznej	129
4.3.2. Charakterystyka społeczności lokalnej	134
4.3.3. Charakterystyka rynku pracy	140
4.3.4. Zakres dezagraryzacji lokalnej gospodarki	149
4.3.5. Charakterystyka sektorów gospodarczych: sektor rolniczy i sektor pozarolniczy	155

Spis treści

4.4. Klasyfikacja hierarchiczna obszarów wiejskich pod względem miary syntetycznej osiągniętego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego	171
Rozdział 5. Przestrzenne zróżnicowanie struktur rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce – ujęcie niehierarchiczne	177
5.1. Wprowadzenie do badania struktur rozwoju społeczno-gospodarczego	177
5.1.1. Interpretacja pojęcia „struktura”. Podejście metodologiczne	177
5.1.2. Przyjęta metoda badania struktur rozwoju społeczno-gospodarczego	180
5.2. Eksploracja struktur rozwoju społeczno-gospodarczego – sekwencja typologii	185
Rozdział 6. Zasoby lokalne jako czynniki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce	213
6.1. Czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego – kryteria segmentacji	213
6.2. Rozpoznanie zasobów lokalnych – empiryczna identyfikacja warunków rozwoju społeczno-gospodarczego	217
6.2.1. Zasoby pracy i wiedzy – warunki społeczne	222
6.2.2. Zasoby materialne i finansowe – warunki gospodarowania	229
6.2.3. Zasoby naturalne i korzyści miejsca – warunki miejsca	236
6.3. Eksploracja lokalnych warunków społecznych i warunków gospodarowania na obszarach wiejskich – sekwencja typologii	247
Rozdział 7. Formalna identyfikacja czynników zróżnicowania przestrzennego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce	263
7.1. Identyfikacja zależności między poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a składowymi strukturami rozwoju obszarów wiejskich	265
7.2. Identyfikacja zależności między poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a lokalnymi uwarunkowaniami rozwoju	272
Uwagi końcowe	279
Aneksy	
Aneks 1. Tablica korelacyjna zmiennych empirycznych poziomu i struktur rozwoju ...	287
Aneks 2. Tablica korelacyjna zmiennych empirycznych zasobów lokalnych	288
Aneks 3. Drzewo przepływu gmin według typów struktury rozwoju społeczno-gospodarczego z oznaczeniem głównych strumieni	289
Bibliografia	291
Spis tabel, rysunków i aneksów	317
About the book	321
Index of tables, figures and appendices	329

TABLE OF CONTENTS

Introduction	9
1. Characteristics of rural areas	17
1.1. Rural areas as an interdisciplinary object of study	17
1.2. City - village: dichotomy or <i>continuum</i> ?	26
1.3. Concept of urban-rural mutual influence. Center and peripheries	32
1.4. Spatial context of rural areas in the course of economic debate	38
2. Rural development – overview of selected concepts	49
2.1. Rural development as a socio-economic development category	50
2.2. Multifunctional development of rural areas	54
2.3. Territorial approach to rural development	57
2.4. Sustainable development of rural areas	63
3. Issues with operationalization of socio-economic development of rural areas	69
3.1. Socio-economic development level – measuring a multidimensional phenomenon	69
3.2. Rural area typologies – goals and principles of construction	79
3.3. Overview of rural area typologies in local aggregation	88
4. Level of socio-economic development of rural areas in Poland – spatial diversification of socio-economic effects	113
4.1. Historical divisions of Poland’s present territory as a factor in spatial diversification of rural development	113
4.2. Established framework of research process of rural socio-economic development ...	120
4.3. Characteristics of spatial diversification of socio-economic development level according to established criteria	127
4.3.1. Characteristics of demographic structure	129
4.3.2. Characteristics of local communities	134
4.3.3. Characteristics of labor markets	140
4.3.4. Deagrarization of local economy	149
4.3.5. Characteristics of economic sectors: agricultural and extra-agricultural ...	155
4.4. Hierarchical classification of rural areas according to synthetic value of achieved level of socio-economic development	171

Table of Contents

5. Spatial diversification of socio-economic development structures of rural areas in Poland – non-hierarchical approach	177
5.1. Introduction to studies on socio-economic development structures	177
5.1.1. Interpretation of the term „structure”. Methodological approach	177
5.1.2. Established method of study of socio-economic development structures ..	180
5.2. Exploration of rural socio-economic development structures – sequence of typologies	185
6. Local resources as factors in rural development in Poland	213
6.1. Socio-economic development factor – segmentation criteria	213
6.2. Local resource exploration – empirical identification of conditions for socio-economic development	217
6.2.1. Labor and knowledge resources – social conditions	222
6.2.2. Financial and material resources – management conditions	229
6.2.3. Natural resources and location benefits – location conditions	236
6.3. Exploration of local social and management conditions in rural areas – sequence of typologies	247
7. Formal identification of factors in spatial diversification of rural development in Poland	263
7.1. Identification of dependencies between socio-economic development level and components of development structure of rural areas	265
7.2. Identification of dependencies between socio-economic development level and local conditions for rural development	272
Final remarks	279
Appendices	
Appendix 1. Correlation table of empirical variables of development structures and level	287
Appendix 2. Correlation table of empirical variables of local resources	288
Appendix 3. Flowchart of communes by type of socio-economic development structure; main streams indicated	289
Bibliography	291
Index of tables, figures and appendices (in Polish)	317
About the book	321
Index of tables, figures and appendices (in English)	329

WPROWADZENIE

Obszary wiejskie w Polsce są silnie zróżnicowane przestrzennie pod wieloma względami, co jest konsekwencją zarówno warunków naturalnych, jak i wydarzeń historycznych poszczególnych rejonów kraju. Ma to również związek z warunkami ekonomicznymi wynikającymi np. z ich położenia w stosunku do ośrodków miejskich, a także – do pewnego stopnia – ze zróżnicowaniem wiejskiej sieci osadniczej. Każdy z tych czynników nie tylko „prowadzi” do własnego sposobu porządkowania obszarów wiejskich, czyli określenia ich pozycji, lecz także każdy z nich wpływa na rozmieszczenie działalności gospodarczej, co ma wpływ również na ich zaludnienie. Mówiąc o obszarach wiejskich w Polsce, często „zamykamy” je w jednym zbiorze – pojęciu „wieś” – jest to oczywiście dużym uproszczeniem. W rzeczywistości mamy wiele znacząco różniących się między sobą społeczno-gospodarczych układów przestrzennych, obejmujących jedną lub kilka miejscowości wiejskich, które czasem stanowią gminę, ale bywa i tak, że nawet gmina nie jest jednostką wewnątrznie jednorodną.

Silne zróżnicowanie obszarów wiejskich kraju nie jest cechą szczególną Polski. Znane jest zróżnicowanie wsi np. włoskiej – północnej i południowej, niemieckiej – bawarskiej i byłej NRD, a niemal w każdym państwie wsi podmiejskiej i peryferyjnej. Nie ma kraju, w którym wieś byłaby jednorodna. Podstawowe pytania, jakie się w tej sytuacji nasuwają, to kwestia skali i charakteru tego zróżnicowania, tego, czy jest ono funkcjonalne, czy dysfunkcyjne, czy w polityce wobec obszarów wiejskich należy dążyć do zmniejszania tych różnic, czy też akceptować ich występowanie i dobierać instrumenty sterowania rozwojem wiejskim uwzględniające specyfikę różnych układów lokalnych. Jeśli celem rozwoju społeczno-gospodarczego jest, najogólniej ujmując, poprawa jakości życia mieszkańców, to w różnych układach lokalnych ten sam cel można osiągnąć w różny sposób. Spójność nie musi wówczas oznaczać przeciwdziałania zróżnicowaniu struktur i funkcji, można ją rozumieć jako osiąganie podobnego poziomu jakości życia w różnych warunkach strukturalnych i układach funkcjonalnych.

Przy takim założeniu problemem okazuje się rozpoznanie istotnych cech zróżnicowań obszarów wiejskich, a dalej – wykazanie podobieństw występujących

Wprowadzenie

w zbiorach pewnych układów lokalnych i różnic między zbiorami skupiającymi inne układy. Mówiąc prościej – podział wiejskich układów lokalnych na kilka zbiorów wykazujących wewnętrzne duże podobieństwo, przy jednocześnie znaczących różnicach występujących pomiędzy tymi zbiorami. Każdy z takich zbiorów może być rozpatrywany jako specyficzny przedmiot polityki rozwoju społeczno-gospodarczego, uwzględniającej jego cechy szczególne. Kwestia tego, ile ich wyróżnić, wydaje się pozorna. Duża liczba zbiorów w rzeczywistości oznacza uszczegółowienie opisu, uwzględniającego coraz mniej istotne cechy. Zatem optymalna liczba wyróżnionych zbiorów powinna zależeć od tego, jaka jest istotna różnorodność układów lokalnych, a nie poziom szczegółowości opisu.

Od wielu lat problematyka zróżnicowania przestrzennego obszarów wiejskich w Polsce jest przedmiotem analiz prowadzonych w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk*. Kolejne prace badawcze konsumują wynik badań wcześniejszych i wprowadzają nowe merytorycznie zagadnienia, poszerzając tym samym wiedzę i znajomość interesującej nas problematyki ponad to, co wynika z wcześniejszych badań i analiz. **Obecne badanie jest próbą pomiaru przestrzennego zróżnicowania rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. Celem głównym jest określenie kierunków tego zróżnicowania i poszukiwanie mechanizmów wyjaśniających istniejące dysproporcje.** Pomiar rozwoju ujęto w trzech współzależnych „odślonach”, z których pierwsza dotyczy określenia poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, druga rozpoznania jego profilów struktur społecznych i gospodarczych, a trzecia – charakterystyki lokalnych uwarunkowań rozwoju. Przyjęto taki schemat postępowania, uznając, że dotychczasowy rozwój społeczno-gospodarczy układu lokalnego znajduje odzwierciedlenie w poziomie i strukturze jego rozwoju. Obie te właściwości opisują zasadniczo efekty rozwojowe. A przecież nie mniej ważne są endogeniczne warunki rozwoju, w których te właściwości ujawniają charakter i siłę swojego oddziaływania. Powszechnie uważa się, że warunki rozwoju (zasoby lokalne) determinują jego poziom. Jednak brakuje ogólnokrajowych badań holistycznych, prowadzonych w układzie lokalnym, weryfikujących taką zależność dla obszarów wiejskich w Polsce. Poszukiwane więc będą prawidłowości wyjaśniające nie tylko istniejące zróżnicowanie przestrzenne poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich, lecz także jego struktur i uwarunkowań lokalnych zarazem.

W świetle tych rozważań zasadniczym zadaniem jest usystematyzowanie układów lokalnych pod konkretnymi względami, a inaczej ujmując: określenie, ile jest

* [Frenkel, Rosner (red.) 1995], [Rosner (red.) 1999], [Rosner (red.) 2002], [Heffner, Rosner 2005], [Rosner (red.) 2007], [Rosner, Heffner, Stanny 2007], [Stanny 2008a], [Czarnecki 2009], [Stanny, Czrzancki 2011], [Stanny 2011a], [Rosner 2012], [Stanny 2012a], [Rosner (red.) 2012b].

istotnie różnych zbiorów z punktu widzenia struktur rozwoju społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich oraz z punktu widzenia lokalnych uwarunkowań tego rozwoju. Dokonując opisu zbiorów jednorodnych, objaśnione zostaną podobieństwa i różnice między nimi. Tym samym nastąpi empiryczne sprawdzenie, które cechy są istotne, a które niewiele wnoszą. Innym merytorycznym zadaniem jest wskazanie istotnych kryteriów porządkujących układy lokalne w zbiory podobne, próba uchwycenia zależności determinujących te rozkłady, wskazanie, gdzie się one pokrywają, gdzie zaś nie, które są silniejsze, a które słabsze. Zaznaczyć trzeba, że każda próba nakładania podziałów porządkujących na otaczającą nas przestrzeń powinna mieć określone, poznawcze konsekwencje, ale charakter i rodzaj dokonywanych prób zależą od celu badania i dostępności danych.

Przez wiele lat głównym wyznacznikiem studiów nad problemem przestrzennego zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce były kryteria historyczne (związane z podziałem obecnego obszaru Polski dawnymi granicami państwowymi). Nadal można spotkać badania, które w oparciu o te kryteria dzielą kraj na część zachodnią, lepiej rozwiniętą, i wschodnią, relatywnie zapóźnioną. Współczesne prace badawcze wskazują jednak, że ukształtowane wcześniej zróżnicowania ulegają modyfikacji ze względu na wzrost znaczenia czynnika związanego z dostępnością przestrzenną centrów rozwoju, z zasady skupionych w większych miastach. Czy zatem dostępność rynków miejskich wprowadza nowe *continuum* centrum–peryferia? Sprawdzenia więc wymaga, jakie kryteria (i w jaki sposób) determinują aktualne zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich.

Zarysowane powyżej problemy badawcze, a także brak jednoznacznych rozstrzygnięć co do tego, jaki zespół czynników silniej warunkuje rozwój obszarów wiejskich w układzie terytorialnym, zachęciły autorkę do podjęcia prac analitycznych i poszukiwania racjonalnych odpowiedzi na pytania, jakie się pojawiły. Zdając sobie sprawę, że istnienie różnic w rozwoju obszarów wiejskich jest zjawiskiem obiektywnym, natomiast ich pomiar jest obciążony subiektywizmem, weryfikacji poddano następujące hipotezy badawcze:

- Rozwój wielofunkcyjny, dezagraryzacja struktur gospodarczych, dokonuje się głównie w sąsiedztwie ośrodków miejskich, im większy ośrodek miejski o rozwiniętej strukturze funkcji gospodarczych, tym większy promień oddziaływania na obszary wiejskie.
- Relatywnie słaby rozwój społeczno-gospodarczy powoduje „wypłukiwanie potencjałów” rozwojowych na obszarach peryferyjnych, obszarach położonych z dala od regionalnych ośrodków miejskich i/lub o dominacji funkcji rolniczej w strukturze gospodarczej.

Wprowadzenie

- Ukształtowane historycznie struktury rozwoju społeczno-gospodarczego odznaczają się silną inercją.
- W obecnych warunkach poziom rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w większym stopniu determinują czynniki gospodarcze niż czynniki społeczne.

Przy tak określonych hipotezach roboczych do osiągnięcia założonego celu sformułowano hipotezę naczelną mówiącą:

- **Zróznicowanie przestrzenne rozwoju obszarów wiejskich wyjaśnia porządek na osi centrum–peryferia, który jest porządkiem silniejszym i który bardzo powoli, ale jednak zaciera porządek wyznaczony według kryteriów historycznych na osi wschód–zachód.**

Przedmiot badania „rozwój obszarów wiejskich” jest złożony i wielokryterialny i choć zamiarem autorki jest rozpatrywanie go w wymiarze ekonomicznym, wymaga jednak podjęcia czynności badawczych wykraczających poza ramy jednej dyscypliny. Przy rozwiązywaniu problemów mieszczących się w polu badawczym nauk ekonomicznych wykorzystano również aparaturę pojęciową, dorobek teoretyczny i instrumentarium innych dyscyplin. Atutem takiego interdyscyplinarnego podejścia jest uwzględnienie ekonomicznych i pozaekonomicznych aspektów łącznie, co pozwala na uchwycenie złożoności zjawisk i wzajemnych uwarunkowań różnych aspektów badanego fragmentu rzeczywistości.

Wpłynęło to na decyzję dotyczącą struktury książki: pracę tworzą dwie części. Pierwsza z nich jest rodzajem krytycznej oceny stanu badań na podstawie dostępnej literatury nie tylko ekonomicznej, ale i dyscyplin pokrewnych. Jest wprowadzeniem do części drugiej, która ma charakter empiryczny i jest oryginalnym wkładem autorki w badania zróznicowania przestrzennego rozwoju obszarów wiejskich.

Podjęty w pierwszej części pracy problem przedstawiony został z punktu widzenia takich dyscyplin, jak: ekonomia, socjologia, geografia społeczno-ekonomiczna. Pierwsze dwa rozdziały obejmują przegląd literatury, pojęć i teoretycznych interpretacji niejednoznacznych terminów. Celem było poszukiwanie odpowiedzi na pytania: *co to jest obszar wiejski* oraz *co to jest rozwój obszarów wiejskich*. W rozdziale trzecim rozważane są problemy o charakterze metodologicznym, m.in. kwestia operacjonalizacji pojęcia rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich (przełożenie terminu z języka teoretycznego na język empiryczny). Zaprezentowano tam również sposoby podejścia do delimitacji przestrzeni wiejskiej i omówiono wybrane przykłady typologii obszarów wiejskich.

W drugiej części zaprezentowano wyniki badań empirycznych. W rozdziale czwartym, po metodycznym wprowadzeniu do analizy, przedstawiono charakterystykę

przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce. Konieczne wydało się wprowadzenie historycznego tła, objaśniającego odmienne ścieżki rozwojowe poszczególnych obszarów kraju. Rozdział piąty poświęcony jest badaniu wewnętrznej struktury rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich, tj. zróżnicowaniu ich z punktu widzenia kombinacji cech syntetycznych opisujących ten rozwój, zaś szósty – rozpoznaniu zasobów lokalnych warunkujących rozwój społeczno-gospodarczy. Oba rozdziały kończą sekwencje typologii objaśniające istotne cechy zróżnicowań obszarów wiejskich. Są one próbą podzielenia (delimitacji) wiejskich układów lokalnych na kilka zbiorów wykazujących wewnętrzne duże podobieństwo, a jednocześnie znaczące różnice pomiędzy tymi zbiorami, przy użyciu metody aglomeracyjnej. Część eksploracyjną kończy rozdział siódmy, w którym następuje formalna (statystyczna) identyfikacja czynników zróżnicowania przestrzennego z wykorzystaniem metod ekonometrycznych.

Badania wyjaśniające uwarunkowania oraz mechanizmy dysproporcji terytorialnych w rozwoju w większości odnoszą się do analiz regionalnych, gdzie podstawową jednostką przestrzenną jest województwo. Spotkać można coraz częściej badania uwzględniające niższy poziom – powiaty. Natomiast, jeżeli mamy przedstawić rzeczywistą głębokość zróżnicowań przestrzennych obszarów wiejskich, wskazane jest zejście do jeszcze niższego poziomu agregacji przestrzennej – układu lokalnego. W polskich warunkach postulat ten najlepiej spełnia agregacja danych według gmin, a prezentowane badania właśnie na takim poziomie zostały osadzone. Analizą empiryczną objęto obszary wiejskie w Polsce według podziału administracyjnego z 2009 roku, tj. gminy wiejskie i obszary wiejskie gmin wiejsko-miejskich (z pewnymi wyjątkami, które odnotowano w treści rozdziałów).

Decyzja o zejściu z analizą do poziomu gmin, a więc 2172 jednostek, ma konsekwencje zarówno korzystne – pozwala ujawnić zróżnicowanie przestrzenne uśredniane w analizach prowadzonych w bardziej „zgrubnych” agregacjach, ale też niekorzystne – wzrasta bowiem trudność dostępu do istotnych danych. Nie można np. wykorzystać tak powszechnie używanej miary, jak PKB *per capita* czy cech składających się na wskaźnik rozwoju społecznego HDI (*Human Development Index*). Z dużą ostrożnością trzeba podchodzić do danych dla tzw. gmin miejsko-wiejskich, bowiem nie wszystkie dane dostępne są dla wyodrębnionego obszaru wiejskiego, nie zawsze też ma sens rozdzielenie miasta i wsi (np. w przypadku danych związanych z budżetem lokalnym czy obiektami punktowymi infrastruktury, mającymi lokalizację w mieście, ale obsługującymi teren całej gminy). Między innymi tego rodzaju trudności spowodowały skupienie znacznej uwagi autorki na problemach (najogólniej mówiąc) metody. Rozstrzygnięcia dotyczące

Wprowadzenie

takich problemów mają bowiem bardzo duży wpływ na wiarygodność uzyskiwanych rezultatów.

Złożoność i wielopłaszczyznowość podjętych w pracy badań, a także stopień ich szczegółowości (analiza na poziomie gmin), wymagały dostępu do materiałów źródłowych w znacznej części niepublikowanych. Podstawowym źródłem informacji statystycznej były materiały dostępne w formie elektronicznej Banku Danych Lokalnych GUS, które uzupełnione zostały o dane uzyskane z różnych instytucji publicznych. Ich pełny wykaz, wraz ze wskazaniem udostępnionej przez dany organ, cechy zawarto w tabelach 4.1. (umieszczonej w podrozdziale 4.2.) oraz 6.1. (analogicznie podrozdział 6.2.).

Wstępnych wyjaśnień wymaga jeszcze kilka innych kwestii. Wykorzystana w pracy liczba pozycji naukowych literatury problemu i literatury specjalistycznej rozrosła się nadmiernie, co wymusiło podanie niektórych pozycji tylko w formie przypisów bibliograficznych. Ogólnie, spośród ponad 500 pozycji literatury przedmiotu ponad 100 stanowią publikacje obcojęzyczne. Wspomagają one przegląd teoretycznych interpretacji poruszonego problemu z różnych perspektyw oraz wzbogacają katalog przykładów opracowań typologicznych uwzględniających przestrzenne zróżnicowania obszarów wiejskich w różnych częściach świata, ze szczególnym uwzględnieniem krajów Unii Europejskiej. Ponieważ rozwój obszarów wiejskich jest też przedmiotem ogólnie pojętej polityki, analiza wsparta została piśmiennictwem pomocniczym, takim jak dokumenty programowe, strategie czy raporty (ponad 50 pozycji, w tym krajowe, UE, OECD itp.).

Wyniki badań zaprezentowano przy użyciu ilościowych metod kartograficznych – kartogramów właściwych, które oznaczono jako rysunki w rozdziałach 4–6. Praca zawiera 40 kolorowych kartogramów, z czego 16 przedstawia zjawiska opisane cechami empirycznymi (przyjęto tu stały podział na 5 klas równolicznych), 13 prezentuje rozkład przestrzenny natężenia danego miernika syntetycznego (podział na 3 klasy: korzystna, przeciętna, niekorzystna) oraz 11 kartogramów typologicznych, ujętych w dwie niezależne sekwencje. Na mapach kolorem pokryte są tylko obszary wiejskie, białe plamy stanowią obszary miejskie (w sensie administracyjnym). W przypadku gmin miejsko-wiejskich zasada ta obowiązywała nawet wówczas, gdy dany wskaźnik został zbudowany na podstawie danych dla całej gminy miejsko-wiejskiej. Dokonując przeglądu funkcjonujących w literaturze przedmiotu typologii obszarów wiejskich w agregacji lokalnej, postanowiono włączyć w ramy tego opracowania kilka przykładów, by ukazać niejednorodność zasad delimitacji obszarów wiejskich ze względu na metodę eksploracji czy sposób operacjonalizacji problemu. W tym miejscu składam podziękowania kolegom z Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Instytutu Rozwoju

Wsi i Rolnictwa PAN oraz Departamentu Koordynacji Polityki Strukturalnej Ministerstwa Rozwoju Regionalnego za udostępnienie łącznie 6 kartogramów wykorzystanych w podrozdziale 3.3. Podziękowania również kieruję do osób, które okazały mi życzliwość w trakcie zbierania danych, w szczególności z następujących instytucji: Głównego Urzędu Statystycznego, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Państwowej Komisji Wyborczej, Regionalnej Izby Obrachunkowej oraz Stowarzyszenia Klon/Jawor.

Badania zaprezentowane w pracy zostały zrealizowane przy wsparciu ze środków na naukę w latach 2008–2013 w ramach projektu badawczego nr N N114 207634 pt.: *Determinanty zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce. Problem realizacji polityki spójności w skali regionalnej a spójność czy polaryzacja wewnątrzregionalnych układów lokalnych. Regionalne centra rozwoju a kształtowanie się obszarów peryferyjnych w koncepcji rozwoju regionalnego polityki spójności.*

Na zakończenie pragnę serdecznie podziękować wszystkim osobom, które wspierały mnie na różnych etapach powstawania tej pracy, a w szczególności:

- Panu Profesorowi Walentemu Poczcie i Panu Profesorowi Józefowi Zegarowi za pomocne sugestie recenzenckie,
- Panu Profesorowi Andrzejowi Rosnerowi, za lata opieki naukowej i możliwość wspólnej pracy badawczej. To Jego poglądy, uwagi i krytyka wpłynęły w dużym stopniu na powstanie pracy w takim kształcie, jaki właśnie przedstawiam w tej książce.
- Mojej Rodzinie za wiarę we mnie i cierpliwość.

Monika Stanny

